

**Filip Triska**

Diplomski studij povijesti, istraživački smjer: Moderna i suvremena povijest  
(19. i 20. stoljeće)

Filozofski fakultet Sveučilišta u Zagrebu

## ***Povjesničar i državnik! Franjo Tuđman i 30. svibnja 1990.***

### **Sažetak:**

Predmet ovog rada jest analiza govora Franje Tuđmana u Saboru 30. svibnja 1990. godine i prikaz uloge događaja 30. svibnja 1990. Cilj je istražiti odnos historiografije i nacionalizma, teorije nacije i nacionalizma te mitove i narative koji su povezani uz ta dva događaja. Na temelju relevantne literature i izvora, svrha je rada objasniti koje se elemente Smithove teorije etnosimbolizma, Andersonove „zamišljene zajednice“ i Hobsbawmove „izmišljene tradicije“ može iščitati iz ova dva događaja. U ovom će se radu istražiti cilj Govora u Saboru i proslava 30. svibnja diljem Hrvatske, uloga Franje Tuđmana u tome te doprinos koji je doveo do stvaranja narativa po kojem tada počinje „suvremena hrvatska državnost“.

**Ključne riječi:** Govor, Franjo Tuđman, 30. svibanj, hrvatska historiografija, nacionalizam, mit, narativ

„Njegovo izlaganje bio je put kroz povijesne činjenice koje govore o nastojanju naroda na ovom prostoru da uspostavi kontakt i učvrsti veze s civilizacijskim procesima u privredi, politici, međuljudskim odnosima, odnosima u državnoj zajednici.“

*Vjesnik*, 30. svibnja 1990.

## Povjesničari u službi izgradnje nacionalnih mitova i narativa

Mitovi i narativi i danas imaju veliku ulogu u stvaranju i održavanju kolektivnih identiteta. Kako bi u tome bili što učinkovitiji, trebaju biti konzistentni, uniformirani i jednostavni.<sup>1</sup> Uloga povjesničara, s razvojem profesionalnosti i institucionalizacijom povijesti kao znanstvene discipline, postupno se mijenjala, a time i njihov odnos prema mitovima i narativima u službi oblikovanja nacija. Humanisti 18. stoljeća započeli su graditi narative o dugotrajnom postojanju zajednica, pružajući im osjećaj povijesne dubine i kontinuiteta. Time su otvorili put stvaranju nacija, pri čemu je cilj tih narativa često bio usmjeren na isticanje suparništava i odnosa među susjednim zajednicama (MI protiv NJIH).<sup>2</sup>

Njihovu ulogu nastavili su romantičarski povjesničari 19. stoljeća, koje je vrlo dobro analizirala Monika Baar u svojoj knjizi *Historians and Nationalism: East - Central Europe in the Nineteenth Century*.<sup>3</sup> U knjizi je fokus na nacionalnim povjesničarima i njihovim naporima da prikažu slavnu povijest svoje nacije na temelju središnjih motiva, okvira koji je bilo potrebno potkrijepiti povijesnim argumentima na temelju kojih neka etnija zaslužuje biti nacija. Argumenti su govorili u prilog starosti nacije, njezinoj izvornosti i prirodности kao i povijesnom kontinuitetu. Međutim, stvarnost je bila drugačija i često je prevladavao diskontinuitet, što je otežavalo posao povjesničarima. Unatoč tome, važnost promicanja društvenog i teritorijalnog/geografskog jedinstva, posebice povezivanja regionalnih razlika, naglašavanje *zlatnih doba*, tragičnih događaja i heroja, obilježavaju devetnaestostoljetnu historiografiju čiji je cilj bio izgradnja moderne nacije.<sup>4</sup>

Profesionalni povjesničari koji su stupili na scenu krajem 19. stoljeća oštro su napadali svoje prethodnike za širenje mitova i nedostatak znanstvenog aparata pri analizi izvora i arhivskog gradiva. Sada su se povjesničari postavili kao stručni autoriteti svojim nacijama, istovremeno radeći njima u korist.<sup>5</sup> Uslijedilo je razdoblje koje je trajalo do kraja Drugog svjetskog rata, kada su profesionalni povjesničari „cvjetali“ u pisanju „historiografskog nacionalizma“. U ovom kontekstu, historiografski nacionalizam označava način istraživanja i interpretacije prošlosti koji nastavlja iskazivati nacionalističke interese, ali kroz prividno znanstvenu i stručnu metodologiju. Povjesničari,

<sup>1</sup> Stefan Berger, „Povratak u nacionalnu paradigmu? Pisanje nacionalne povijesti u Njemačkoj, Italiji, Francuskoj i Britaniji od 1945. godine do danas,“ u *Historiografija, nacionalizam i identitet. Komparativne i transnacionalne perspektive*, prir. i prev. Michael Antolović, (Zagreb: Srednja Europa, 2024), 49.

<sup>2</sup> Stefan Berger, „Moć nacionalnih povijesti: pisanje nacionalne povijesti u Europi 19. i 20. stoljeća,“ *Pro tempore*, 10–11 (2016), 467–468.

<sup>3</sup> Monica Baar, *Historians and Nationalism; East - Central Europe in the Nineteenth Century*, (Oxford: Oxford University Press, 2010).

<sup>4</sup> Isto, 64–74, 224–226, 256–259.

<sup>5</sup> Stefan Berger, „Nacionalne povijesti i promocija nacionalizma u historiografiji – zamke ‘metodološkog nacionalizma’,“ u *Historiografija, nacionalizam i identitet. Komparativne i transnacionalne perspektive*, prir. i prev. Michael Antolović (Zagreb: Srednja Europa, 2024), 158.

često u suradnji s političkim elitama, stvaraju naraciju koja prikazuje naciju kao neprekinuti entitet s dubokim korijenima u prošlosti. Takva praksa uključuje selektivno tumačenje povijesti, isticanje heroja i ključnih trenutaka, te zanemarivanje konflikata i kontroverzi. Ovaj pristup često služi legitimaciji političkih ciljeva i jačanju nacionalne kohezije.<sup>6</sup>

Iako su povjesničari 20. stoljeća, prije svega oni okupljeni oko francuskog časopisa *Annales*, širili vidike historiografije metodološkim inovacijama i otvaranjem dotad zanemarivanih tema, i dalje je u povijesnoj znanosti ostao prisutan tzv. metodološki nacionalizam. Metodološki nacionalizam označava implicitnu pretpostavku da su nacionalne države osnovne jedinice analize u društvenim znanostima. Ovaj pristup često zanemaruje transnacionalne procese i povezanosti, fokusirajući se isključivo na nacionalne okvire. Čak i kada se povjesničari trude biti objektivni, njihove metodološke pretpostavke oblikuju način interpretacije povijesti, često bez svjesne refleksije o vlastitim nacionalnim pristranostima. Važno je naglasiti da se metodološki nacionalizam razlikuje od samog istraživanja nacionalne povijesti: dok istraživanje nacionalne povijesti može biti legitimno i metodološki valjano, metodološki nacionalizam označava često implicitnu i nedovoljno reflektiranu prisutnost nacionalističkih ideologema u samom okviru istraživanja.<sup>7</sup> Jačanjem svijesti o globaliziranosti krajem 20. i početkom 21. stoljeća sve je veća popularnost komparativne i transnacionalne historije. Ipak, metodološki nacionalizam nije nestao; nacionalni okvir ostaje važan jer brojni povjesničari i dalje istražuju teme vezane uz povijest vlastitih država.<sup>8</sup> U konačnici, razumijevanje i kritičko preispitivanje metodološkog nacionalizma omogućuju kvalitetniju i objektivniju historiografiju koja je sposobna prepoznati kako nacionalni okviri oblikuju interpretaciju prošlosti.

Ovaj kratki pregled razvoja odnosa povjesničara i nacionalizma potrebno je nadopuniti teorijskim okvirima nacije i nacionalizma, koje će biti korisne za daljnje pisanje rada. Anthony D. Smith u svojoj knjizi *The Ethnic Origins of Nations*<sup>9</sup> uvodi koncept etnosimbolizma, kojim objašnjava nastanak nacionalizma. Neki od elemenata koji se koriste u kreiranju nacionalne svijesti, a čine etnosimbolizam, su mitovi, sjećanja, vrijednosti, simboli itd. Upravo pomoću tih elemenata i zajedničke percepcije prošlosti, bez obzira na razlike u individualnim iskustvima, stvara se horizontalna povezanost među pripadnicima nacije, iako će većina njezinih članova tijekom života osobno susresti tek mali dio sunarodnjaka.<sup>10</sup> Tako nastaju „zamišljene zajednice“ Benedicta Andersona.<sup>11</sup> U istom teorijskom okviru važan je i koncept „izmi-

<sup>6</sup> Isto, 158–166.

<sup>7</sup> Isto, 166–168.

<sup>8</sup> Berger, „Moć nacionalnih povijesti,“ 478–487.

<sup>9</sup> Anthony D. Smith, *The Ethnic Origins of Nations* (Oxford: Blackwell Publishing, 1986).

<sup>10</sup> Isto, 21–47.

<sup>11</sup> Benedict Anderson, *Nacija: zamišljena zajednica: Razmatranja o porijeklu i širenju nacionalizma*, prev. Nata Čengiđ i Nataša Pavlović (Zagreb: Školska knjiga, 1990), 17–19.

šljanja tradicije“ Erica Hobsbawma, koji ističe da su mnogi događaji, kasnije prihvaćeni kao ključni za identitet nacije, u stvarnosti bili konstruirani i formalno ustoličeni. Proces njihova oblikovanja nije uvijek lako uočljiv, no tijekom kratkog razdoblja – koje se može precizno datirati, ali teško pratiti – masovni mediji pretvaraju te konstruirane događaje u „tradiciju“. Takvi su događaji često povezani s ubrzanim društvenim promjenama u kojima postoji potreba za odbacivanjem „starih“ i stvaranjem „novih“ simbola kolektivnog okupljanja. Iako same tradicije mogu imati različitu dugovječnost, za istraživanje je važniji njihov nastanak i proces oblikovanja nego njihove šanse za preživljavanje.<sup>12</sup>

Događaji vezani uz 30. svibnja 1990. godine aktualni su sve do danas. Govor koji je Franjo Tuđman održao u Saboru toga dana jedan je od najvažnijih govora ne samo u suvremenoj hrvatskoj povijesti, nego i u njezinu cjelokupnom povijesnom razvoju. Polazeći od teorija nacije i nacionalizma te od uloge povjesničara u oblikovanju mitova i narativa, stvaraju se temelji za analizu 30. svibnja 1990. i samog govora Franje Tuđmana u Saboru (u daljnjem tekstu: Govor). Sukladno tome, cilj ovog rada jest analizirati događaje 30. svibnja i Tuđmanovog govora kroz objektiv odnosa nacionalizma i historiografije. Pritom se otvaraju ključna istraživačka pitanja: koje elemente Smithove i Andersonove teorije nacije i nacionalizma možemo upotrijebiti za analizu Govora? Koje odlike razvojnog puta historiografije i nacionalizma možemo iščitati iz uloge Tuđmana kao povjesničara u kreiranju Govora? Koje je poruke želio Tuđman poslati Govorom i kakvu su ulogu događaji od 30. svibnja 1990. odigrali u izgradnji narativa i mita prema kojem upravo taj datum označava početak suvremene hrvatske državnosti?

Kako bi se na ta pitanja odgovorilo, potrebno je najprije objasniti ulogu Franje Tuđmana kao povjesničara i državnika te ukratko prikazati kako su se događaji oko 30. svibnja razvijali do danas. Tom problematikom bavit ću se u prvom dijelu ovog rada, dok će drugi dio biti fokusiran na samu analizu Govora.

### Stvaranje mita i narativa oko 30. svibnja

Potaknuti reformama Mihaila Gorbačova, stanovnici Istočne Njemačke počeli su zahtijevati reforme i u „vlastitom dvorištu“. Zahtjevi su se počeli prelijevati na ulice gradova Istočne Njemačke, a sav taj demokratski duh kulminirao je padom Berlinskog zida u jesenskoj noći s 9. na 10. studenog 1989. godine. U tim okolnostima, kada je jedan od simbola podjela na Zapadnu i Istočnu Europu nestao, vodstva socijalističkih zemalja našla su se na prekretnici i postavljalo se pitanje: popustiti i krenuti u reforme ili nastaviti kao dosad. Vodstvo Jugoslavije odlučilo je organizirati 14. izvanredni kongres Saveza komunista Jugoslavije (SKJ) kako bi odgovorilo na novonastale okolnosti. Ispostavit će se da je kongres dodatno istaknuo goruće sukobe unutar republičkih saveza

<sup>12</sup> Eric Hobsbawm, „Introduction: Inventing Tradition,“ u *The Invention of Tradition*, ur. Eric Hobsbawm i Terence Ranger (Cambridge: Cambridge University Press, 1983), 1–5.

komunista. Neuspjeh kongresa bio je jasan znak da Savez komunista Jugoslavije ne može ponuditi jasne odgovore na promjene u svijetu, ali i na probleme unutar same Jugoslavije, te da je došlo vrijeme za višestranačke izbore na republičkoj razini. Na izborima provedenim u proljeće 1990. godine u Hrvatskoj pobjedu je odnijela Hrvatska demokratska zajednica (HDZ) na čelu s Franjom Tuđmanom.

Franjo Tuđman jedna je od najvažnijih ličnosti hrvatske povijesti 20. stoljeća. Njegov put – od borca u Narodnooslobodilačkoj borbi tijekom Drugog svjetskog rata, preko generala Jugoslavenske narodne armije, povjesničara, političkog zatvorenika i disidenta, do prvog hrvatskog predsjednika i osobe mitskog statusa u suvremenoj Hrvatskoj – mogao bi poslužiti kao materijal za filmsku adaptaciju. Ovim kratkim prikazom njegovog karijernog puta može se uočiti zaokret u njegovim uvjerenjima: od pristalice komunističke ideje izrastao je u nacionalnog vođu hrvatskog naroda. Konstituirajuća sjednica višestranačkog Sabora održana je 30. svibnja 1990. godine. Osim svečane sjednice, događaj je popraćen nizom priredbi i manifestacija diljem Hrvatske, s naglaskom na veliku proslavu na Trgu bana Josipa Jelačića. Nakon govora u Saboru, Tuđman je na Trgu poslao poruku da je „30. svibnja predložen kao dan svehrvatske državnosti jer je po prvi put nakon slobodnih višestranačkih izbora konstituiran hrvatski Sabor.“<sup>13</sup>

Uz svečano obilježavanje i slanje poruke, još jedan simboličan trenutak je označio početak narativa i mita, tzv. „rađanje nove Hrvatske“. Na pozornici, u duhu hrvatske tradicije, Tuđman je, uz pomoć djevojaka u narodnoj nošnji, darivao kolijevku – simbol rađanja „nove“ Hrvatske – kruhom, perom i dukatom, koji su predstavljali blagostanje, kulturni napredak i bogatstvo. Potom je kolijevku blagoslovio kardinal Franjo Kuharić, a cijelom događaju prisustvovao je i glavni imam Hrvatske i Slovenije Ševko Omerbašić.<sup>14</sup> Takve poruke i proslave diljem Hrvatske, zajedno s govorom u Saboru, savršeno su uklopljene u koncept „izmišljanja tradicije“, čime je započelo stvaranje narativa o početku suvremene državnosti od tog datuma. Taj datum, 30. svibnja, idućeg proljeća bit će i službeno proglašen Danom državnosti, što će ostati tijekom 1990-ih. Iako je Sabor odluku o prekidu veza s Jugoslavijom donio 25. lipnja 1991. (što je u razdoblju od 2001. do 2019. bio Dan državnosti), zbog moratorija odluka je stupila na snagu tek 8. listopada 1991. (u istom razdoblju, od 2001. do 2019, taj se datum obilježavao kao Dan neovisnosti).

U razdoblju do povratka Dana državnosti na 30. svibnja bilo je pokušaja da se vrati „staro stanje stvari“. Istaknut ću dva primjera koja su išla u tom smjeru. Prvi primjer je potpredsjednik Sabora Vladimir Šeks, koji je prilikom svečanog zasjedanja Sabora 30. svibnja 2010. (tada spomendan Hrvatskog sabora) izjavio:

„Dan državnosti trebao bi se ponovno slaviti 30. svibnja, no to ne treba lomiti preko koljena već bi bilo dobro o toj temi provesti javnu i stručnu

<sup>13</sup> *Vjesnik*, br. 15334, 1990, 1.; o proslavama diljem Hrvatske vidi *Vjesnik*, br. 15334, 1990, 4.

<sup>14</sup> Isto, 3.

raspravu i anketu, (...), [s obzirom na to] da je taj datum ‘uhvatio korijenje’ među našim građanima u Hrvatskoj, ali i u dijaspori.“<sup>15</sup>

Pitanja o Danu državnosti ponovno su se aktualizirala prilikom pristupanja Hrvatske Europskoj uniji 2013. godine. Tom je prilikom diplomirani povjesničar Marijan Lipovac u svom članku objavljenom u *Vijencu* donio zanimljive rezultate ankete provedene o poznavanju Dana državnosti. Podatak da je 27 % građana Hrvatske još uvijek bilo uvjereno da je Dan državnosti 30. svibnja dodatno pridonosi uvriježenosti mita i narativa iz 1990-ih.<sup>16</sup> „Povratkom istinskim vrijednostima“, što je zagovarala HDZ-ova vlast od 2016. godine, 30. svibnja je vraćen kao Dan državnosti 2020. godine.<sup>17</sup> Prilikom povratka Dana državnosti na 30. svibnja, potpredsjednik Hrvatskog sabora Željko Reiner (HDZ) izjavio je:

„Kao glavni državni blagdan vraćamo 30. svibnja i to će biti Dan državnosti kao što je bio do 2001. godine, i to vraćamo upravo zato što je to blagdan koji se ukorijenio u narodu, narod ga je prihvatio, tada je uvijek vladalo oduševljenje, entuzijazam, organizirali se skupovi, vijorile se zastave.“<sup>18</sup>

Istina je da se tih godina grandiozno obilježavao Dan državnosti, osobito ako se pogledaju dnevne tiskovine iz tog razdoblja. Možda najgrandioznija proslava bila je 30. svibnja 1995, kada je organiziran i vojni mimohod – svojevrsni pokazatelj snage Hrvatske vojske – u sklopu proslave pobjede u Vojno-redarstvenoj operaciji „Bljesak“ i najave VRO „Oluja“. U kontekstu visokog nacionalnog i emocionalnog naboja „izmišljena tradicija“ savršeno se nadovezala, pa je razumljivo da se stvorio narativ o dobro prihvaćenom prazniku Dana državnosti. Smrću Franje Tuđmana, političkim i društvenim promjenama 2000-ih te već spomenutim promjenama u obilježavanju državnih narativa, promijenila se i društvena klima. Zašto novi državni blagdani nisu stekli prihvaćenost među građanima pitanje je za neki drugi rad i šire znanstveno istraživanje. Promjenama u HDZ-u u drugoj polovici 2010-ih, u nastojanju da se ojača politička pozicija nakon turbulentnih godina i sudskih procesa, bilo je potrebno istaknuti pozitivne aspekte prošlosti. U taj kontekst savršeno su se uklopili narativi o Franji Tuđmanu i proslavama 30. svibnja.

<sup>15</sup> A Malenica, Petra Maretić Žonja i Darko Pavičić, „Šeks: Dan državnosti vratimo na 30. svibnja,“ *Večernji list*, 26. lipnja 2010, <https://www.vecernji.hr/vijesti/vladimir-seks-dan-drzavnosti-treba-vratiti-na-30-svibnja-159829> (posjet 26. 4. 2025).

<sup>16</sup> Marijan Lipovac, „Zašto slavimo krive datume,“ *Vijenac* 505 (2013) <https://www.matica.hr/vijenac/505/zasto-slavimo-krive-datume-22001/> (posjet 26. 4. 2025).

<sup>17</sup> Ivo Goldstein, *Hrvatska 1990. – 2020.: Godine velikih nada i gorkih razočaranja* (Zagreb: Profil 2021), 122. Za više vidi u istoj knjizi poglavlja „Era Tomislava Karamarka: HDZ se vraća u 1990-e,“ 385–403 i „HDZ-ov dvojac: Grabar Kitarović i Plenković,“ 403–479.

<sup>18</sup> Tea Romić, „Vraćamo 30. svibnja jer se ukorijenio u narodu, tada je vladalo oduševljenje,“ *Večernji list*, 11. listopada 2019, <https://www.vecernji.hr/vijesti/vracamo-30-svibnja-er-se-ukorijenio-u-narodu-tada-je-vladalo-odusevljenje-1351504> (posjet 26. 4. 2025).

Pritom treba istaknuti i Tuđmanov govor u Saboru, jer je on označio početak vlasti HDZ-a i stvaranje narativa iz 1990-ih godina.

### **Analiza govora Franje Tuđmana u Saboru 30. 5. 1990.**

Govor<sup>19</sup> Franje Tuđmana prvenstveno je politički, inauguracijski govor koji je imao za cilj veličanje same institucije Sabora i Predsjednika, ali i slanje poruke svim građanima Hrvatske. U trenutku održavanja Govora Franjo Tuđman bio je prvenstveno politička osoba, a tek onda povjesničar. Štoviše, usudio bih se konstatirati da od tog trenutka Tuđmana moramo promatrati kao političara i državnika, a tek onda kao povjesničara. Iako se u govoru oslanja na povijesno znanje i retoriku tipičnu za akademske povjesničare, način na koji interpretira povijest jasno pokazuje da je napustio znanstvenu distancu i prihvatio ulogu političkog lidera. Legitimitet koji je dobio od naroda na prvim višestranačkim izborima ide u prilog toj ocjeni.<sup>20</sup> Tuđman u Govoru selektivno koristi povijesne reference, zanemarujući složenost i proturječnosti prošlosti, kako bi oblikovao koherentan narativ usmjeren na jačanje nacionalnog jedinstva i legitimiranje svoje vlasti. Takva instrumentalizacija povijesti više ne pripada znanstvenoj analizi, nego političkoj strategiji. Upravo ovdje dolazi do izražaja prijelaz – povjesničar analizira, dok državnik koristi povijest kao sredstvo stvaranja kolektivne svijesti. Govor iz svibnja 1990. stoga se može promatrati kao primjer odnosa historiografije i nacionalizma.

Sam govor može se podijeliti na tri dijela. U prvom dijelu naglasak je na povijesti Sabora. Prikazana je kratka povijest Sabora i spomenuti su važni junaci iz hrvatske prošlosti. Drugi dio usmjeren je na potrebu političkih promjena, kritiku prethodnog sustava te naglašavanje europske pripadnosti Hrvatske. Treći dio odnosi se na buduće zadaće Sabora, odnosno na potrebu europske integracije Hrvatske i smjer općeg napretka.

Na početku Tuđman govori o povijesnoj važnosti samog Sabora kao institucije koja stoji „na braniku hrvatske državne samobitnosti“. Nastavlja govoreći o najstarijim spomenima Sabora „u gotovo četrnaeststoljetnoj pisanoj povijesti Hrvata“ jasno apostrofirajući Sabor kao važan čimbenik hrvatske nacije. Nastavno na ovo navodi:

„Tijekom svih tih dugih stoljeća i tegobne nam povijesti, Hrvatski državni sabor bio je čuvarom suvereniteta (s izuzetkom razdoblja od 1918. do 1941.) hrvatskoga naroda u odnosu na druge nacionalne i državne zajednice. Hrvatski je sabor bio nositeljem pravnoga poretka, i u ovisnosti od društvenih okolnosti svoga vremena jamstvom sloboda i prava građana, te općega civilizacijskog napretka.“

<sup>19</sup> Kako ću se često referirati na govor i citirati ga u ovom poglavlju, ovdje donosim bilješku, „Govor Franje Tuđmana u Saboru 30.5.1990.“ *Hrvatski sabor* <https://www.sabor.hr/hr/o-saboru/povijest-saborovanja/znameniti-govori/govor-franje-tudmana-u-saboru-30-svibnja-1990> (posjet 26. 4. 2025).

<sup>20</sup> Detaljnije o toj problematici vidi članak Stanka Andrića, „Zašto je pogrešno javni institut za povijest nazvati imenom Franje Tuđmana,“ *Historijski zbornik* 73/2 (2020): 417–426.

Iz ovih nekoliko citata jasno vidimo ono o čemu su pisali Smith, Anderson i Baar. Hrvatski sabor uzet je kao simbol hrvatske nacije, koji je od samih početaka i doseljavanja Hrvata na današnje prostore prisutan u njihovoj političkoj i društvenoj kulturi. Ovakvi nacionalni mitovi služe svrsi smještanja nacije što dalje u prošlost, kako bi se stekao dojam kontinuiteta i starosti nacije. Kao doprinos toj ideji, Tuđman u Govoru navodi i ističe znamenite sabore, počevši od njihovih najranijih spomena pa sve do ovoga, višestranačkog Sabora iz 1990. godine.

Osim navedenih elemenata, u Govoru je vidljiva i Tuđmanova povjesničarska pozadina. Iako ističe kontinuitet Sabora, upada u zamku diskontinuiteta, primjerice kada navodi izuzetak razdoblja od 1918. do 1945. godine. Također napominje da je sve do 1533. godine postojao odvojeni Sabor Slavonije i Dalmacije, a da je tek tada oblikovan jedinstveni Sabor Kraljevstva Hrvatske, Dalmacije i Slavonije, dok je sve do 1848. godine zadržao staleški karakter. Takvim je tvrdnjama ojačana teza diskontinuiteta i paradoksalnost same situacije u kojoj Hrvatski sabor baštini „nacionalnu ideju“ staru četrnaest stoljeća, iako je poprimio građanski karakter tek 1848. godine, a uistinu postao predstavnik cjelokupnog hrvatskog naroda u 20. stoljeću.

Nadalje, u Govoru se spominju hrvatski kraljevi, čime se priziva davna samostalnost i evociraju nacionalni heroji. Tuđman spominje da su Hrvati sami izabrali političke zajednice s Ugarskom i Habsburgovcima, iako ne navodi šire kontekste tih događaja, što je logično za svrhu političkog govora. Navodi da su se sve do 1847. godine Hrvati štitili latinskim („univerzalnim jezikom učene Europe“) protiv nametanja mađarskog i njemačkog jezika i tih centara moći. U tom se pristupu prepoznaje koncepcija povijesnog vanjskog neprijatelja protiv kojega se trebalo braniti, iako je Hrvatska istodobno činila dio tih političkih zajednica.

Pregledom ključnih događaja Tuđman prvi dio Govora zaključuje isticanjem uloge ZAVNOH-a i AVNOJ-a, odnosno tvrdnjom da je upravo revolucija pridonijela suverenosti Hrvatske. Taj dio Govora prožet je povijesnim referencama i jasno odražava njegovu povjesničarsku izobrazbu. No, nastojeći opravdati i osnažiti važnost Sabora te potaknuti nacionalni ponos, Tuđman poseže za narativima sličnim onima devetnaestostoljetnih povjesničara i „historiografskog nacionalizma“. Spominjanje Sabora i hrvatskih kraljeva u Govoru prizvalo je mitove i legende o nekadašnjoj slobodi naroda, što se može prepoznati kao primjer etnosimboliističke koncepcije nacije i nacionalizma, a istodobno se uklapa i u Andersonovu teoriju „zamišljenih zajednica“.

U drugom dijelu govori se o europskoj pripadnosti, potrebi promjene vlasti i kritizira se prijašnji sustav:

„To samo po sebi znači da je HDZ-u uz pobjedničku slavu pripala i čast da ponese najteži dio bremena u krčenju gotovo neprohodnoga šipražnoga kriznoga stanja što nam ga ostavlja jednostranački sustav. (...) Naime, pravila i običaji parlamentarne demokracije ne daju pobjedniku sva prava dobitnika, niti poražene svrstavaju u nemoćne gubitnike, kako je to bilo u jednostranačkoj samovlasti. (...) Slobodnom voljom naroda izraženom na najdemokratskiji način što ga poznaje suvremeni svijet: na neposrednim, tajnim, višestranačkim izborima zakonodavna je vlast (i

pravo na određivanje izvršne vlasti) pripala stranci koja je na zastavama svoga programa najjasnije istakla vjekovne težnje hrvatskoga naroda: da bude slobodan i svoj na svome.“

Iz prvog dijela citata vidljiva je zasluga HDZ-a i Tuđmana, ali i njihova odlučnost da budu novi predvoditelji hrvatskog naroda. Drugi dio citata zanimljiv je iz perspektive stvaranja mita i narativa o 30. svibnju i o vraćanju Dana državnosti 2020. godine koje je, kako je ranije navedeno, povezano s novim i „čišćim“ HDZ-om. Treći dio citata upotpunjuje sliku koja se naslanja na 30. svibnja i legitimiranje HDZ-a i Franje Tuđmana kao istinskih predvodnika hrvatskog naroda. To će se uz kontekst zbivanja 1990-ih iskoristiti kao faktor za „izmišljanje tradicija“ i stvaranje mita i narativa da od 30. svibnja započinje suvremena hrvatska samostalnost.

Kritikom prethodnog sustava Tuđman ističe da postoje i elementi na kojima se može graditi novi program, što pokazuje kako se iz loših iskustava može izvući nešto pozitivno. „Mnogi suvremenici bijahu, a poneki još uvijek i jesu, opsjednuti morom svakojakih pogibelji što vrebaju na nas na svim putovima prema demokraciji i nacionalnoj suverenosti.“ Iz redaka se jasno očitava potreba za jedinstvom protiv stranog neprijatelja. To je još jedan pokazatelj romantičarskog pogleda i „historiografskog nacionalizma“. Daljnji dio govora naglašava zajednički rad za dobrobit i napredak novog sustava, čime se afirmira osjećaj pripadnosti zajedničkom cilju, a time i jača integritet, Andersonovim rječnikom, „zamišljene zajednice“. Tuđman također ističe: „Iako smo do sada prešli samo kratki dio puta u parlamentarnu demokraciju, bio je to presudno važan, prvi korak na povratku hrvatskoga naroda i njegove države europskoj civilizacijskoj, političkoj, kulturnoj i gospodarskoj tradiciji.“ Ovaj citat zanimljiv je iz dva razloga. Prvo, u njemu se ističe progres hrvatskog društva iz jednopartijskog u višestranačko društvo, što pridonosi jačanju nacije. Drugo, napominje se da se hrvatski narod vratio u okrilje europske civilizacije. To se može protumačiti kao da je hrvatski narod bio odstranjen iz europske civilizacijske tradicije. Iz ovog citata mogli bismo zaključiti da je Jugoslavija bila potpuno odsječena od Europe, dok su u stvarnosti u nju prodirale strane ideje, pogotovo one iz sfera umjetnosti, kulture i znanosti. Iz drugog dijela govora vidljiv je mobilizacijski element za boljitak i prosperitet naroda, kao i kritika bivšeg sistema i želja za povratkom „istinskim vrijednostima“ koje krase hrvatski narod. I ovaj dio dijeli karakteristike prvog – naglašava „zamišljenu zajednicu“ koja treba ojačati u borbi protiv vanjskog neprijatelja – ali uvodi i novi aspekt: povratak u europski civilizacijski krug. Konceptija „civilizacijskih mostova“ između različitih kultura i različitih stupnjeva civilizacije karakteristična je za historiografiju zemalja nastalih raspadom komunizma, a Hrvatska koja se vraća u europski krug civilizacije savršeno se uklapa u ovaj koncept.<sup>21</sup>

Treći dio govora programske je prirode i donosi deset točaka koje se trebaju provesti u bližoj i daljoj budućnosti. U okviru analize posebno su re-

<sup>21</sup> Stefan Berger, „O ulozi mitova i povijesti u konstruiranju nacionalnog identiteta u modernoj Europi,“ u *Historiografija, nacionalizam i identitet. Komparativne i transnacionalne perspektive*, prir. i prev. Michael Antolović (Zagreb: Srednja Europa, 2024), 13.

levantne sljedeće točke. Prve dvije točke govore o potrebama za novo ustavno uređenje na razini republike i uređenju odnosa prema SFRJ. Predlaže se konfederacijska osnova suverenih država, što je u tom trenutku predstavljalo razumno rješenje. Ipak, samo isticanje konfederalnog preuređenja donekle narušava narativ o početku suvremene hrvatske državnosti i samostalnosti, iako se taj aspekt u javnim interpretacijama često izostavlja. Treća točka u korelaciji je s već isticanim „povratkom u Europu“, jer je hrvatska već stoljećima bila dio nje (tome, kaže Tuđman, „svjedoči udio hrvatskih latinista u europskom životu pred nekoliko stoljeća a i sva kasnija povijest“), što još dodatno naglašava ranije izneseni koncept „civilizacijskih mostova“.

Petu, sedmu i osmu točku govora moguće je promatrati kao jednu povezujuću cjelinu jer se međusobno nadovezuju. Prva od njih, peta točka, govori o duhovnoj obnovi, to jest o nacionalnoj pomirbi i završetku podjela na ustaše i partizane. Ovdje se očituje Tuđmanova želja za jačanjem povezanosti naroda; homogenizacija kroz zajednički nacionalni identitet omogućava stvaranje snažnije i koherentnije „zamišljene zajednice“. Druga od njih, sedma točka, fokusira se na demografsko oživljavanje. Porastom nataliteta povećava se brojnost nacije, što je u cilju svake nacionalne politike. Treća od njih, osma točka, povezana je s prethodnom, a kao preduvjet joj je ispunjenje pete jer se odnosi na emigraciju. Najjači nacionalni identitet prisutan je u generacijama koje su emigrirale nakon kraja Drugog svjetskog rata; s nacionalnom pomirbom stvorili bi se temelji za njihov povratak. Povratkom emigracije raste broj pripadnika nacije na određenom prostoru, a također, ako imaju financijske moći, doprinose boljitku cjelokupnog naroda. Ove tri točke savršeno opisuju koncept „zamišljene zajednice“, duhovna obnova postavlja temelje identitetskog povezivanja, dok demografski oporavak i povratak emigracije proširuju i osnažuju tu zajednicu.

Posebno vrijedi istaknuti desetu točku, koja se odnosi na moralnu obnovu i etiku rada. Pojedinci s razvijenim moralnim standardima i etikom rada doprinose kolektivnom boljitku, oplemenjuju naciju i šire njen utjecaj, čime aktivno sudjeluju u jačanju i održavanju „zamišljene zajednice“.

## Zaključak

Franjo Tuđman odigrao je veliku ulogu u stvaranju suvremene Hrvatske. Njegov govor 30. svibnja 1990. savršeno odražava njegov prelazak iz povjesničara u državnika. Iako u govoru prepoznamo elemente povijesne argumentacije, oni su jasno podređeni političkom cilju oblikovanja kolektivnog identiteta i legitimacije nove vlasti.

U govoru se mogu jasno identificirati tri ključna mita. Prvi je mit o povijesnom kontinuitetu Hrvatskog sabora, u kojem Tuđman prikazuje Sabor kao stoljetni simbol hrvatske suverenosti, zanemarujući stvarne povijesne prekinde i promjene u njegovoj funkciji. Time se stvara slika neprekinute državnosti, što služi učvršćivanju nacionalnog identiteta. Osim povezivanja s prošlosti, što je iz teorija nacionalizma prepuno entnosimboličkih mitova i legendi o hrvatskim kraljevima, u nastavku govora su izraženije suvremenije poruke, koje su najupečatljivije u trećem dijelu govora.

Drugi ključni mit se odnosi na povijesnu sudbinsku samobitnost hrvatskog naroda. U govoru se Hrvati prikazuju kao narod koji je oduvijek težio slobodi i samostalnosti, što se očituje u navodima o „vjekovnim težnjama“ i samostalnim odlukama o političkim savezima. Djelomično u drugom, a posebice u trećem mitu isprepliću se koncepti zamišljene zajednice i izmišljanja tradicije koji se nadovezuju na program i poruke koje su se slale tijekom čitavog dana i u svim dijelovima Hrvatske.

Treći mit – mit o povratku u europsku civilizaciju – ističe da se hrvatski narod ovim političkim zaokretom „vraća“ europskim vrijednostima i tradicijama, čime se stvara narativ da je Hrvatska pripadala Europi, ali je bila nasilno isključena, najprije pod stranim vladarima, a zatim pod jugoslavenskim komunizmom. Iz toga će se stvoriti narativ o početku suvremene hrvatske državnosti.

Povijesno-programski govor u Saboru, svečane proslave diljem Hrvatske toga dana i u 1990-ima uz kontekst emocionalnog i nacionalnog naboja usred ratnih zbivanja, pridonijeli su spomenutom narativu i mitu. Političke i društvene promjene koje su se 2000-ih odvijale pokušale su se i takvim narativom obračunati s promjenama datuma Dana državnosti (25. lipnja) i uvođenjem Dana neovisnosti (8. listopada). Iako su takve promjene u određenim segmentima bile uspješne, na polju Dana državnosti nisu zaživjele. Povremenim istupima političara, posebice iz tabora HDZ-a i anketom provedenom povodom ulaska Hrvatske u Europsku uniju, pokazale su da je narativ o 30. svibnju još uvijek „živ“. Osvajanjem 2015. predsjedničkih izbora i 2016. parlamentarnih, HDZ se sada mogao konačno vratiti „istinskim vrijednostima“ iz 1990-ih kada su bili „predvodio hrvatskog naroda“ i oživjeti tinjajući narativ o 30. svibnju, što su i uspjeli 2020. godine kada je vraćen kao Dan državnosti.

Franjo Tuđman savršeno je iskoristio odlike „historiografskog nacionalizma“ koji je do 1990-ih skoro nestao iz zapadnih historiografija, ali se vraćao u historiografije komunističkih zemalja u novonastalim uvjetima, kako bi poslao ključne poruke u nacionalno nabijenim vremenima. Njegov povjesničarski izražaj savršeno se uklopio u novonastalu državničku funkciju. Ove narative Tuđman ne koristi kao povjesničar koji problematizira, nego kao političar koji oblikuje. Time jasno pokazuje da je 30. svibnja 1990. prešao prag znanstvenog govora i ušao u prostor političkog simbolizma. Njegova interpretacija prošlosti prestaje biti historiografska analiza i postaje državotvorna retorika. Povijest više nije sredstvo spoznaje, već alat za izgradnju nacionalnog jedinstva. U tom je kontekstu razumljivo zašto je govor poslužio kao temelj za „izmišljenu tradiciju“ i dugoročan narativ o početku suvremene Hrvatske. Mitovi koje je izgradio toga dana nastaviti će djelovati u kolektivnoj svijesti i javnoj memoriji, ne samo kao simboli političkog prijelaza, već i kao alati političkog kontinuiteta. Upravo zato je zadatak historiografije, ali i ostalih društvenih i humanističkih znanosti, da svojim istraživanjima pomognu objasniti, razložiti i, ako je potrebno, ispraviti takve narative i mitove.

## Bibliografija

### Izvori

„Govor Franje Tuđmana u Saboru 30. 5. 1990.“ *Hrvatski sabor* <https://www.sabor.hr/hr/o-saboru/povijest-saborovanja/znameniti-govori/govor-franje-tudmana-u-saboru-30-svibnja-1990>. (posjet 26. 4. 2025).

Romić, Tea. „Vraćamo 30. svibnja jer se ukorijenio u narodu, tada je vladalo oduševljenje.“ *Večernji list*, 11. listopada 2019, <https://www.vecernji.hr/vijesti/vracamo-30-svibnja-jer-se-ukorijenio-u-narodu-tada-je-vladalo-odusevljenje-1351504> (posjet 26. 4. 2025).

Malenica, A., Petra Maretić Žonja i Darko Pavičić, „Šeks: Dan državnosti vratimo na 30. svibnja.“ *Večernji list*, 26. lipnja 2010, <https://www.vecernji.hr/vijesti/vladimir-seks-dan-drzavnosti-treba-vratiti-na-30-svibnja-159829> (posjet 26. 4. 2025).

*Vjesnik* (Zagreb), 30. svibnja 1990. br. 15334.

### Literatura

Anderson, Benedict. *Nacija: zamišljena zajednica: Razmatranja o porijeklu i širenju nacionalizma*. Prevele Nata Čengiđ i Nataša Pavlović. Zagreb: Školska knjiga, 1990.

Andrić, Stanko. „Zašto je pogrešno javni institut za povijest nazvati imenom Franje Tuđmana.“ *Historijski zbornik* 73/2 (2020): 417–426.

Baar, Monica. *Historians and Nationalism; East - Central Europe in the Nineteenth Century*. Oxford: Oxford University Press, 2010.

Berger, Stefan. „Moć nacionalnih povijesti: pisanje nacionalne povijesti u Europi 19. i 20. stoljeća.“ *Pro tempore*, 10–11 (2016): 467–493.

\_\_\_\_\_. „O ulozi mitova i povijesti u konstruiranju nacionalnog identiteta u modernoj Europi.“ U *Historiografija, nacionalizam i identitet. Komparativne i transnacionalne perspektive*, prir. i prev. Michael Antolović, 1–17. Zagreb: Srednja Europa, 2024.

\_\_\_\_\_. „Povratak u nacionalnu paradigmu? Pisanje nacionalne povijesti u Njemačkoj, Italiji, Francuskoj i Britaniji od 1945. godine do danas.“ U *Historiografija, nacionalizam i identitet. Komparativne i transnacionalne perspektive*, prir. i prev. Michael Antolović, 43–109. Zagreb: Srednja Europa, 2024.

\_\_\_\_\_. „Nacionalne povijesti i promocija nacionalizma u historiografiji – zamke ‘metodološkog nacionalizma’.“ U *Historiografija, nacionalizam i identitet. Komparativne i transnacionalne perspektive*, prir. i prev. Michael Antolović, 151–175. Zagreb: Srednja Europa, 2024.

Hobsbawm, Eric. „Introduction: Inventing Tradition.“ U *The Invention of Tradition*. ur. Eric Hobsbawm i Terence Ranger, 1–14. Cambridge: Cambridge University Press, 1983.

Goldstein, Ivo. *Hrvatska 1990. – 2020.: Godine velikih nada i gorkih razočaranja*. Zagreb: Profil, 2021.

Lipovac, Marijan. „Zašto slavimo krive datume.“ *Vijenac* 505 (2013.) <https://www.matica.hr/vijenac/505/zasto-slavimo-krive-datume-22001/> (posjet 26. 4. 2025).

Smith, Anthony D. *The Ethnic Origins of Nations*. Oxford: Blackwell Publishing, 1986.

**Abstract:**

The subject of this paper is the analysis of Franjo Tuđman's speech in the Croatian Parliament on May 30<sup>th</sup> 1990 and the Statehood Day of the Republic of Croatia on May 30<sup>th</sup>. The aim is to explore the relationship between historiography and nationalism, the theory of nation and nationalism, and the myths and narratives associated with these two events. Based on relevant literature and sources, the purpose of the paper is to explain which elements of Smith's theory of ethnosymbolism, Anderson's „imagined communities“ and Hobsbawm's „invented tradition“ can be read from these two events. The aim of Tuđman's speech in the Parliament and the celebration of May 30<sup>th</sup> throughout Croatia, Franjo Tuđman's role in it, and the elements which contributed to the creation of the narrative that „modern Croatian statehood“ began from then on will be explored in this paper.

**Keywords:** the Speech, Franjo Tuđman, May 30<sup>th</sup>, Croatia, historiographies, nationalism, myth, narrative



# Pro Tempore

ČASOPIS STUDENATA POVIJESTI BROJ 20 2025.

# Pro Tempore

Časopis studenata povijesti,  
godina XX, broj 20, 2025.

**Glavna i odgovorna urednica**  
Marija Bišćan

**Zamjenik glavne urednice**  
Ruben Prstec

**Uredništvo**  
Filip Bačurin  
Marija Bišćan  
Adrian Filčić  
Nera Kapustić  
Karlo Košir  
Ivan Moškato  
Marko Perišić  
Ruben Prstec  
Matija Pudić

**Urednici pripravnici**  
Tita Mikulaš  
Benjamin Pintarec

**Redakcija**  
Filip Bačurin  
Marija Bišćan  
Adrian Filčić  
Nera Kapustić  
Karlo Košir  
Tita Mikulaš  
Ivan Moškato  
Marko Perišić  
Benjamin Pintarec  
Ruben Prstec  
Matija Pudić

**Tajnik Uredništva**  
Marko Perišić

**Recenzenti**  
dr. sc. Zrinka Blažević  
dr. sc. Arijana Kolak Bošnjak  
dr. sc. Inga Vilogorac Brčić  
dr. sc. Neven Budak  
dr. sc. Mihovil Dabo  
dr. sc. Vinko Korotaj Drača

dr. sc. Stipe Grgas  
dr. sc. Branimir Janković  
dr. sc. Maja Katušić  
Dea Marić  
dr. sc. Lidija Nikočević  
dr. sc. Ana Rajković Pejić  
dr. sc. Filip Šimetin Šegvić  
dr. sc. Luka Špoljarić  
dr. sc. Peter Štih  
dr. sc. Nikola Tomašegović  
dr. sc. Hrvoje Tutek  
dr. sc. Nada Zečević  
Andrija Živković

**Lektura za hrvatski jezik**  
Antonia Buti  
Nikolina Fajt  
Grgur Gržetić  
Lorenia Jantolek  
Nera Kapustić  
Mihaela Pokrivač  
Martina Prosen

**Lektura za engleski jezik**  
Marko Perišić  
Ruben Prstec  
Matija Pudić

**Oblikovanje**  
FF Press

**Izdavač**  
Odsjek za povijest Filozofskog fakulteta Sveučilišta u Zagrebu

**Tisak**  
d. o. o. Studio moderna

**Naklada**  
Tiskano u 75 primjeraka.

**ISSN:** 1334-8302

Tvrđnje i mišljenja u objavljenim radovima izražavaju isključivo stavove i mišljenja autora i ne predstavljaju nužno stavove i mišljenja uredništva i izdavača.

Izdavanje ovog časopisa finansijski je omogućeno:

sredstvima koja je ustupio Odsjek za povijest Filozofskog fakulteta Sveučilišta u Zagrebu

sredstvima dobivenim na Natječaju za studentske programe Studentskog zbora Sveučilišta u Zagrebu

Redakcija časopisa Pro tempore im iskreno zahvaljuje na finansijskoj podršci.

Časopis se ne naplaćuje.

**Adresa uredništva**

Odsjek za povijest

(za: Uredništvo Pro tempore)

Filozofski fakultet Sveučilišta u Zagrebu

Ivana Lučića 3, 10 000 Zagreb

**Kontakt**

casopis.protempore@gmail.com

**Web-stranica**

<https://protempore.ffzg.unizg.hr/>